

Wspomnienie o pewnej obserwatorce życia społecznego. Elżbieta Wnuk-Lipińska i badania nad młodzieżą¹

MARCELINA SMUŻEWSKA
Uniwersytet Mikołaja Kopernika

Młodzież to temat wśród badaczy popularny. Jednocześnie nie znany za dużo sylwetek naukowców zajmujących się tym zagadnieniem. W niniejszym komunikacie postanowiłam przybliżyć postać Elżbiety Wnuk-Lipińskiej oraz jej dorobek naukowy dotyczący zagadnień juwentologicznych. Jej teksty tworzą obraz życia polskiej młodzieży lat 80. XX w., stając się jednocześnie źródłem historycznym dla kolejnych pokoleń.

Życiorys naukowy

Elżbieta Wnuk-Lipińska (nazwisko panięńskie: Jaworska) urodziła się 28 stycznia 1944 r. w Piastowie pod Warszawą. Swoją drogę do nauki rozpoczęła w stolicy. W 1961 r. ukończyła Liceum Ogólnokształcące im.

---

¹ Tekst został wygłoszony w formie referatu na konferencji „Obserwatorki z wyobraźnią. Etnograficzne i socjologiczne pisarstwo kobiet”, która odbyła się w Toruniu 26-27 kwietnia 2012 r. Oryginalny tytuł wystąpienia: „Elżbieta Wnuk-Lipińska jako badaczka życia społecznego młodzieży”. Został opracowany na podstawie materiałów służących do przygotowania hasła do suplementu słownika prof. W. Winclawskiego pt. „Słownik biograficzny socjologii polskiej”. Do jego przygotowania korzystano z akt Archiwum UW, Archiwum MEN oraz prac autorki. Kontaktowano się również z prof. Marią Wójcicką oraz mgr Mirosławą Kozłowską – pracownicami Centrum Badań Polityki Naukowej i Szkolnictwa Wyższego – dla ustalenia faktów z przebiegu pracy zawodowej dr hab. Elżbiety Wnuk-Lipińskiej.

Jana Zamoyskiego, po czym pomyślnie zdała egzamin na studia socjologiczne, prowadzone przez Wydział Filozoficzny Uniwersytetu Warszawskiego. W latach 1961–1966, czyli przez cały okres studiów, należała do Zrzeszenia Studentów Polskich. Być może właśnie ta aktywność organizacyjna zainspirowała ją do wyboru tematyki późniejszych badań.

Pracę magisterską Elżbieta Wnuk-Lipińska napisała z popularnego ówczesnie tematu, a mianowicie o metodach analizy treści w socjologii amerykańskiej. Zagadnienie to rozpowszechniło się w Stanach w latach 40. XX w., więc można się spodziewać, że do Polski dotarło z pewnym opóźnieniem². Pracę obroniła w grudniu 1966 r. z wynikiem dobrym. W tym czasie Elżbieta Wnuk-Lipińska już od roku pracowała w Instytucie Książki i Czytelnictwa Biblioteki Narodowej. Być może dlatego praca magisterska uzyskała zaledwie ocenę dobrą. Jako pracownica Biblioteki Elżbieta Wnuk-Lipińska zajmowała się prowadzeniem badań, m.in. nad aktywnością kulturalną młodzieży (głównie w ośrodkach miejskich i uprzemysłowionych), recepcją literatury pięknej oraz środkami masowego komunikowania³. Dyplom doktora nauk humanistycznych Elżbieta Wnuk-Lipińska uzyskała w czerwcu 1980 r. w Instytucie Polityki Naukowej, Postępu Technicznego i Szkolnictwa Wyższego. Promotorem pracy była prof. Jolanta Kulpińska. Tematem rozprawy doktorskiej były uwarunkowania uczestnictwa w kulturze⁴. Praca ta została wydana rok później nakładem Państwowego Wydawnictwa Naukowego⁵.

Niemal 20 lat (od marca 1973 r. do grudnia 1991 r.) Elżbieta Wnuk-Lipińska pracowała w Instytucie Polityki Naukowej i Szkolnictwa Wyż-

---

² P. Dobrodziej, 2012, *Analiza treści*, [w:] Słownik badań marketingowych, rynkowych i społecznych, dostępny on-line: <http://dobrebadania.pl/sownik-badawczy.html?b=baza&szczegolowo=527> [13.06.2012].

³ Por. E. Wnuk-Lipińska, G. Kasproicz, 1968, *Młodzież słuchaczami „Popołudnia z młodością”*, „Biuletyn Telewizyjny”; E. Wnuk-Lipińska, S. Dechiewicz, 1970, *Czytelnictwo literatury społeczno-politycznej*, „Bibliotekarz”; E. Wnuk-Lipińska, E. Wnuk-Lipińskim, 1975, *Problematyka kształtowania się potrzeb czytelniczych*, Warszawa: Instytut Książki i Czytelnictwa BN; E. Wnuk-Lipińska, 1977, *Kultura czytelnicza w środowisku studenckim*, „Przegląd Humanistyczny”; eadem, 1978, *Funkcjonowanie instytucji kulturalnych w środowisku studenckim*, „Życie Szkoły Wyższej”, nr 6; eadem, 1978, *Dwa czy trzy modele kultury*, „Dydaktyka Szkoły Wyższej”, nr 3; eadem, 1979, *Jeden czy więcej typów kultury? Wybrane elementy systemu wartości. Zachowania kulturalne. Wnioski*, „Studia Socjologiczne”, nr 1; eadem, 1980, *Uczestnictwo w kulturze jako element systemu wartości studentów*, „Przegląd Humanistyczny”, nr 5; eadem, 1971, *Korzystanie ze środków masowego oddziaływania*, [w:] J. Kądzielski (red.), *Czytelnictwo młodzieży wiejskiej*, Warszawa: Instytut Książki i Czytelnictwa BN.

⁴ Odpis dyplomu, Teczka osobowa Elżbiety Wnuk-Lipińskiej, Archiwum UW, sygn. K.23869.

⁵ E. Wnuk-Lipińska, 1981, *Uczestnictwo studentów w kulturze*, Warszawa – Poznań: PWN.

szego⁶ – najpierw jako asystent, później jako adiunkt. W tym czasie zajmowała się m.in.: zasadami rekrutacji młodzieży na wyższe uczelnie⁷, społecznymi nierównościami w dostępie do wykształcenia⁸, postawami studentów wobec studiowania i uczelni (style studiowania)⁹, uczestnictwem studentów w kulturze (doktorat), opiniami i postawami pracowników naukowo-dydaktycznych wobec swojej pracy¹⁰, problemem doskonalenia zawodowego¹¹. W latach 1980-1981 należała do NZSS „Solidarność”, ale nie pełniła żadnej funkcji. W 1980 r. została nagrodzona przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego nagrodą zespołową II stopnia za realizowane prace badawcze¹².

Od stycznia 1991 r. pracowała w Centrum Polityki Naukowej i Szkolnictwa Wyższego jako adiunkt¹³. Centrum było zlokalizowane przy Wydziale Profilaktyki, Resocjalizacji i Problemów Społecznych UW. Badania prowadzono w trzech zespołach problemowych: zespole badań nad studentami, zespole badań nad instytucjami wychowawczymi w szkole wyższej oraz zespole badań problemów młodej kadry naukowo-dydaktycznej. Elżbieta Wnuk-Lipiń-

---

⁶ Wcześniej instytucja ta nosiła miano Międzyuczelnianego Zakładu Badań nad Szkolnictwem Wyższym, który także mieścił się w Warszawie. Kierownikiem i konsultantem Zakładu była Jolanta Kulpińska. Zakład ten miał oddział łódzki, który później przekształcono w Katedrę Socjologii Edukacji. Warszawski Instytut Polityki Naukowej stał się po przekształceniach częścią struktury Wydziału Stosowanych Nauk Społecznych i Resocjalizacji UW (N. Kraško, 2010, *Instytucjonalizacja socjologii polskiej 1970–2000*, Warszawa: UW, s. 71, 374).

⁷ H. Najduchowska, E. Wnuk-Lipińska, 1985, *Dla kogo studia? Raport z ogólnopolskiego sondażu*, Warszawa-Łódź: PWN; E. Wnuk-Lipińska, 1987, *Maturzyści 1986 o wartości studiów i zasadach rekrutacji*, „Informacja Ekspresowa”, nr 63, Warszawa – Łódź: Instytut Polityki Naukowej i Szkolnictwa Wyższego, PWN.

⁸ Np. E. Wnuk-Lipińska, 1982, *Aspiracje do wyższego wykształcenia w społeczeństwie polskim*, „Nauczyciel i Wychowanie”, nr 3-4; E. Wnuk-Lipińska, H. Najduchowska, 1987, *Nierówności społeczne w dostępie do wykształcenia*, [w:] E. Wnuk-Lipiński (red.), VII Ogólnopolski Zjazd Socjologiczny, Warszawa: PTS; E. Wnuk-Lipińska, H. Najduchowska, 1987, *Szanse edukacyjne w Polsce*, „Dydaktyka Szkoły Wyższej”, nr 4.

⁹ H. Najduchowska, E. Wnuk-Lipińska, 1992, *Dekadencja: edukacja i perspektywy życiowe studentów*, Warszawa – Łódź: Ministerstwo Edukacji Narodowej, Instytut Polityki Naukowej i Szkolnictwa Wyższego, PWN.

¹⁰ Np. E. Wnuk-Lipińska, 1988, *Opinie pracowników wyższych uczelni o pracy badawczej i dydaktycznej*, „Informacja Ekspresowa”, nr 69, Warszawa – Łódź: Instytut Polityki Naukowej i Szkolnictwa Wyższego, PWN; E. Wnuk-Lipińska, H. Najduchowska, 1990, *Nauczyciele akademicy 1984*, Warszawa – Łódź: Ministerstwo Edukacji Narodowej, Instytut Polityki Naukowej i Szkolnictwa Wyższego, PWN; E. Wnuk-Lipińska, 1988, *Academic Staff of the 80ties*, [w:] J. Jerschina (ed.), *Education and Social Change*, Kraków: UJ; E. Wnuk-Lipińska, *Praca na wyższych uczelniach w opiniach pracowników uniwersytetów i politechnik*, „Przegląd Socjologiczny”, 1989, t. XXXVIII.

¹¹ H. Najduchowska, E. Wnuk-Lipińska, 1990. *Nauczyciele akademicy...*

¹² Teczka osobowa Elżbiety Wnuk-Lipińskiej, Archiwum MEN r. 1991, sygn. 110/57.

¹³ Teczka osobowa Elżbiety Wnuk-Lipińskiej, Archiwum UW, sygn. K.23869.

ska pracowała początkowo w pierwszym zespole, co jest odzwierciedlone w publikacjach¹⁴. Rok później dostała Nagrodę Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego (I stopień) za badania *Student '87*¹⁵. Była także pierwszym redaktorem pisma „Nauka i Szkolnictwo Wyższe” (ukazującego się od marca 1993 r. jako półrocznik). W tamtym czasie, tj. od połowy lat 90., Elżbietę Wnuk-Lipińską interesowało przede wszystkim zagadnienie jakości szkolnictwa wyższego. Jest autorką wielu opracowań z tej dziedziny¹⁶, brała udział w grantach w ramach programu TEMPUS. Napisała pierwszy w Polsce artykuł na temat jakości szkół wyższych, który ukazał się w pierwszym numerze „Nauki i Szkolnictwa Wyższego” (1993): *Jakość w szkolnictwie wyższym – mechanizmy oceny*. W tym czasie była także członkiem Komitetu Naukocznawstwa PAN.

Rozprawa habilitacyjna Elżbiety Wnuk-Lipińskiej nosiła tytuł: *Innowacyjność a konserwatywizm. Uczelnie polskie w okresie przemian społecznych*. Kolokwium habilitacyjne odbyło się 29 stycznia 1997 r. Recenzentami pracy byli: Janusz Goćkowski, Bogdan Jałowiecki i Jan Szczepański¹⁷. Rada Wydziału Nauk Humanistycznych i Społecznych PAN jednogłośnie przegłosowała uchwałę o nadaniu stopnia doktora habilitowanego w dniu 15 lipca 1997 r. (na 50 obecnych, spośród 69 uprawnionych, wszyscy głosowali za). Procedura zakończyła się 24 listopada 1997 r. Jednostką nadającą stopień był Instytut Filozofii i Socjologii PAN.

¹⁴ Np. H. Najduchowska, E. Wnuk-Lipińska, 1992, *Dekadencja: edukacja i perspektywy życiowe studentów*, Warszawa – Łódź: Ministerstwo Edukacji Narodowej, Instytut Polityki Naukowej i Szkolnictwa Wyższego, PWN; E. Wnuk-Lipińska, J. Kulpińska, H. Najduchowska, M. Jastrzęb-Mrozińska, 1992, *Studenci okresu przełomu. Raport z badań 1987–1990*, Warszawa – Łódź: PWN, Ministerstwo Edukacji Narodowej, Instytut Polityki Naukowej i Szkolnictwa Wyższego.

¹⁵ Teczka osobowa Elżbiety Wnuk-Lipińskiej, Archiwum MEN r. 1991, sygn. 110/57.

¹⁶ E. Wnuk-Lipińska, 1993, *Jakość w szkolnictwie wyższym – mechanizmy oceny*, „Nauka i Szkolnictwo Wyższe”, nr 1; E. Wnuk-Lipińska, H. Najduchowska, 1993, *Konserwatywizm a innowacyjność*, „Nauka i Szkolnictwo Wyższe”, nr 2; E. Wnuk-Lipińska, Maria Wójcicka (red.), 1995, *Jakość w szkolnictwie wyższym: przykład Polski*, Warszawa: Centrum Badań Polityki Naukowej i Szkolnictwa Wyższego UW, Wydawnictwo TEPIS; E. Wnuk-Lipińska, 1996, *Innowacyjność a konserwatywizm: uczelnie polskie w procesie przemian społecznych*, Warszawa: Instytut Studiów Politycznych PAN, Centrum Badań Polityki Naukowej i Szkolnictwa Wyższego UW; E. Wnuk-Lipińska, 1995, *Ocena jakości szkolnictwa wyższego w krajach Europy Środkowo-Wschodniej*, „Nauka i Szkolnictwo Wyższe”, nr 5; E. Wnuk-Lipińska, 1995, *Zawód – pracownik akademicki*, „Nauka i Szkolnictwo Wyższe”, nr 6; E. Wnuk-Lipińska, M. Wójcicka, 1995, *Przesłanki budowy systemu oceniania jakości kształcenia w polskich uczelniach*, „Nauka i Szkolnictwo Wyższe”, nr 6; E. Wnuk-Lipińska, 1996, *Uniwersytet dzisiaj – idea, cele, zadania*, Nauka i Szkolnictwo Wyższe nr 8; Eadem, 1997, *Kryzys uniwersytetu jako instytucji edukacyjnej w krajach Europy Zachodniej*, „Nauka i Szkolnictwo Wyższe”, nr 10; E. Wnuk-Lipińska, M. Wójcicką, 1997, *Uniwersytet w warunkach kształcenia masowego. Komunikat z badań*, „Nauka i Szkolnictwo Wyższe”, nr 10; E. Wnuk-Lipińska, 1998, *Kryzys uniwersytetu jako instytucji edukacyjnej w krajach Europy Zachodniej*, „Zarządzanie i Edukacja”, nr 1.

¹⁷ Teczka osobowa Elżbiety Wnuk-Lipińskiej, Archiwum UW, sygn. K.23869.

Praca została ogłoszona drukiem w 1996 r. przez Instytut Studiów Politycznych PAN¹⁸.

Prywatnie Elżbieta Wnuk-Lipińska była żoną Edmunda Wnuka-Lipińskiego¹⁹. Był to jej równolatek (ur. 4. IV 1944 r.), którego poznała podczas studiów. Dziś Edmund Wnuk-Lipiński jest cenionym profesorem socjologii, pisarzem *science-fiction* i publicystą. Był kierownikiem zespołu doradców naukowych Obywatelskiego Klubu Parlamentarnego w okresie Okrągłego Stołu oraz pierwszym dyrektorem Instytutu Studiów Politycznych PAN²⁰. Z wywiadu z mężem Elżbiety Wnuk-Lipińskiej wynika, że jego żona była osobą ciepłą, pogodną, pracowitą i uduchowioną. Ich małżeństwo było udane. Spędzali czas razem – pracując, podróżując i odpoczywając. Po kilku latach pracy w Instytucie Książki i Czytelnictwa Biblioteki Narodowej, w 1971 r., Elżbieta Wnuk-Lipińska urodziła syna Jakuba. Chłopiec zginął tragicznie w wieku 17 lat²¹. Odcisnęło to piętno na jej dalszym życiu. Sama Elżbieta Wnuk-Lipińska odeszła 27 grudnia 1997 r. po ciężkiej chorobie (nowotwór). Pogrzbek odbył się 2 stycznia 1998 r. Pochowano ją w grobie rodzinnym na Cmentarzu Wawrzyszewskim w Warszawie²².

Ogólna charakterystyka dorobku

Elżbieta Wnuk-Lipińska prowadziła przede wszystkim badania empiryczne, nie pisała prac teoretycznych. Tematyka tekstów była mocno powiązana z afiliacją instytucjonalną. Pracując w Bibliotece Narodowej, Elżbieta Wnuk-Lipińska zajmowała się czytelnictwem i uczestnictwem w kulturze, od lat 70. – podczas pracy w Instytucie Polityki Naukowej i Szkolnictwa Wyższego – jej zainteresowania koncentrowały się wokół problemów studentów i pracowników naukowych. Dopiero w latach 90., kiedy została redaktorką periodyku „Nauka i Szkolnictwo Wyższe”, zaczęła pisać na temat ustroju polskich uczelni i jakości ich pracy.

Praca doktorska opublikowana w 1981 r. pt. *Uczestnictwo studentów w kulturze* jest interesującym studium na temat zróżnicowania środowiska

¹⁸ E. Wnuk-Lipińska, 1996, *Innowacyjność a konserwatyzm: uczelnie polskie w procesie przemian społecznych*, Warszawa: Instytut Studiów Politycznych PAN, Centrum Badań Polityki Naukowej i Szkolnictwa Wyższego UW.

¹⁹ Informacje pochodzą z kwestionariusza osobowego (najprawdopodobniej z 1973 r.). Por. Teczka osobowa Elżbiety Wnuk-Lipińskiej, Archiwum UW, sygn. K.23869.

²⁰ Socjologia a państwo. Rozmowa Stanisława Maksymowicza z Edmundem Wnukiem-Lipińskim, 2009, *Po co nam socjologia? Książka dla kandydatów na studia socjologiczne i studentów*, Warszawa: Fundacja na Rzecz Warsztatów Analiz Socjologicznych, s. 81-87.

²¹ O tych wydarzeniach wspomina Edmund Wnuk-Lipiński w rozmowie z Teresą Torzańską (Sq, Warszawa 2007: Świat Książki, s. 57-69).

²² *Nekrolog*, „Gazeta Wyborcza”, z 30.12.1997 r.

uczelnianego²³. Zdaniem autorki studenci tworzą swoistą podkulturę. Uczestnictwo w kulturze badano w sposób ilościowy (uczęszczanie do konkretnych instytucji kulturalnych)²⁴ i jakościowy (wyobrażenie człowieka kulturalnego)²⁵. Na potrzeby studium Elżbieta Wnuk-Lipińska stworzyła indeks odbioru kultury masowej²⁶. Zanalizowała częstotliwość korzystania ze środków masowego przekazu (radio, TV), określiła czytelnictwo, uwzględniła także zinstytucjonalizowane formy uczestnictwa w kulturze (teatry studenckie, kabarety, kino). W swoich badaniach dowiodła, że pewne typy uczestnictwa w kulturze współwystępują z innymi²⁷.

Jednym z obszarów zainteresowań badawczych Elżbiety Wnuk-Lipińskiej była działalność pracowników naukowo-dydaktycznych. W 1984 r. wraz z Haliną Najduchowską zrealizowała projekt dotyczący adiunktów i profesorów uniwersytetów i uczelni technicznych (próba: ponad 1000 respondentów). Celem badań było ustalenie, co pracownicy naukowcy sądzą o funkcjach wyższych uczelni: dydaktycznej, wychowawczej i naukowej. Wyniki opublikowano w pracy *Nauczyciele akademicy 1984* (1990). Elżbieta Wnuk-Lipińska zajęła się omówieniem nakładów pracy na badania i dydaktykę oraz opinią pracowników naukowych na temat studentów²⁸. Badania te były kilkakrotnie omawiane we fragmentach, m.in. w tekście *Opinie pracowników wyższych uczelni o pracy badawczej i dydaktycznej* (1988), oraz artykułach: *Academic Staff of the 80ties* (1988), *Praca na wyższych uczelniach w opiniach pracowników uniwersytetów i politechnik* (1989).

Istotnymi w dorobku Elżbiety Wnuk-Lipińskiej były także badania prowadzone w środowisku studenckim w drugiej połowie lat 80. W publikacji *Student 1987* autorka scharakteryzowała stosunek studentów do studiów i samej uczelni²⁹. Badanie było powtórzeniem projektu z 1977 r. dotyczącego drogi edukacyjnej młodzieży, ich opinii na temat studiów, zaangażowania w zdobywanie wykształcenia i oczekiwań, co do przyszłego zawodu. Badaniami objęto ponad 4000 studentów. Zaobserwowano spadek zainteresowania jakością studiowania i wzrost negatywnych ocen dotyczących sposobu funkcjonowania uczelni. Podobne wnioski można znaleźć w studium *Dekadencja: edukacja i perspektywy życiowe studentów* (1992), które opiera się na tych samych danych. Poszukiwano odpowiedzi na podobne pytania tyle, że umieszczono je w szerszym kontekście:

²³ Opis bibliograficzny tej i kolejnych pozycji znajduje się w pierwszej części tekstu.

²⁴ E. Wnuk-Lipińska, 1981, *Uczestnictwo studentów...*, s. 76-107, 139-160.

²⁵ *Ibidem*, s. 72-75, 121-136.

²⁶ *Ibidem*, s. 90-120.

²⁷ *Ibidem*, s. 161-170.

²⁸ H. Najduchowska, E. Wnuk-Lipińska, 1990, *Nauczyciele akademicy...*

²⁹ M. Jastrzęb-Mrozicka, H. Najduchowska, E. Wnuk-Lipińska, B. Wilska-Duszyńska, 1990, *Student 1987. Komunikat z badań*, Warszawa – Łódź: Instytut Polityki Naukowej i Szkolnictwa Wyższego, PWN, s. 29-46.

jaki wpływ miały ostatnie lata komunizmu w Polsce na atrakcyjność oferty edukacyjnej wyższej uczelni, na aktywność studentów w przyswajaniu dostarczonej im wiedzy, na ich oczekiwania związane z przyszłą pracą i zawodem. W tym tekście Elżbieta Wnuk-Lipińska stworzyła typologię stylów studiowania (fachowcy, naukowcy, twórcy, zorientowani na oceny, osoby niezainteresowane programem studiów oraz obawiające się próżni)³⁰. Powtórzono wnioski nt. obniżonej motywacji do studiowania i pesymizmu w odniesieniu do perspektywy na przyszłość³¹. W 1990 r. przeprowadzono po raz trzeci wspomniany projekt badawczy, tym razem ograniczając się wyłącznie do środowiska warszawskiego (publikacja: *Studenci okresu przełomu. Raport z badań 1987–1990 z 1992 r.*). W tej pracy Elżbieta Wnuk-Lipińska scharakteryzowała ofertę dydaktyczną wyższych uczelni³². Zaobserwowano intensywne rozczarowanie niedawno wprowadzoną samoorganizacją, a aktywność pozadydaktyczna studentów była bardzo niska. Zaledwie 5,6% studentów deklarowało prowadzenie samodzielnych prac badawczych.

Współredagowana przez Elżbietę Wnuk-Lipińską praca *Jakość w szkolnictwie wyższym. Przykład Polski* (1995) zawiera pionierski artykuł pt. „Projekt recenzowania jakości kształcenia w polskich uczelniach”³³. W nim Elżbieta Wnuk-Lipińska formułuje swoje poglądy nt. oceny pracowników naukowych na polu kształcenia. Praca habilitacyjna *Innowacyjność a konserwatyzm. Uczelnie polskie w procesie przemian społecznych* (1996) jest poniekąd kontynuacją i pogłębieniem tych zainteresowań. To szczegółowy raport z badań ankietowych przeprowadzonych w latach 1992–1993 z pracownikami naukowymi z całej Polski. Wyniki zestawiono z danymi uzyskanymi w 1984 r. (praca: *Nauczyciele akademicy 1984 z 1990 r.*). Autorka porusza problem znaczenia tradycji w zarządzaniu uczelnią, przedstawia cele i zadania szkoły wyższej, opisuje pracę w nauce jako wartość dla pracowników naukowych, wreszcie przechodzi do dylematów oceny tejże pracy w instytucjach szkolnictwa wyższego. W swojej książce Elżbieta Wnuk-Lipińska starała się odpowiedzieć na pytanie, jak reformować działalność uczelni, jak wprowadzać innowacje, by pozostać w zgodzie z tradycją i etosem pracowników akademickich³⁴.

Prace Elżbiety Wnuk-Lipińskiej są ciekawym źródłem dla badaczy zajmujących się najnowszą historią szkolnictwa wyższego w Polsce. Dostarczają danych zarówno nt. środowiska studenckiego, jak i pracowników nauko-

³⁰ H. Najduchowska, E. Wnuk-Lipińska, 1992, *Dekadencja...*, s. 59-74.

³¹ *Ibidem*, s. 182-186.

³² J. Kulpińska, H. Najduchowska, M. Jastrzęb-Mrozicka, E. Wnuk-Lipińska, 1992, *Studenci okresu przełomu...*, s. 37-81.

³³ E. Wnuk-Lipińska, 1995, *Projekt recenzowania jakości kształcenia w polskich uczelniach*, [w:] E. Wnuk-Lipińska i M. Wójcicka (red.), *Jakość w szkolnictwie wyższym...*, s. 145-183.

³⁴ E. Wnuk-Lipińska, 1996, *Innowacyjność a konserwatyzm*.

wych. Dzięki powtarzalności niektórych projektów badawczych można uzyskać dane przekrojowe do analizy trendów.

Świat młodzieży w tekstach autorki

Do rekonstrukcji świata młodzieży Elżbieta Wnuk-Lipińska używała narzędzi dostępnych w instrumentarium badań społecznych. Najczęściej stosowała ankietę audytoryjną lub kwestionariusz wywiadu. Raporty miały silnie empiryczny charakter. Mimo to wyłania się z nich pewien obraz młodzieży lat 80. XX w.

Środowisko młodzieży było dla autorki szczególnie dogodnym polem obserwacji kształtowania się systemów wartości, krystalizowania wzorów uczestnictwa w kulturze, a także utrwalania zespołu nawyków, które określała jako styl bycia. Badanie populacji studenckiej umożliwiło jej badanie – jak to sama określiła – zjawisk *in statu nascendi*³⁵. Jej zdaniem, wpływ środowiska akademickiego nie utrwała na stałe wzorów uczestnictwa w kulturze. Często uwikłania rodzinne i społeczno-zawodowe mają istotniejszy wpływ. Model uczestnictwa w kulturze różni się w zależności od doświadczeń socjalizacyjnych, a uczelnia modyfikuje go w niewielkim stopniu³⁶.

Elżbieta Wnuk-Lipińska ustaliła także, że kultura młodzieżowa (badana na próbie studentów) jest wewnętrznie zróżnicowana. Istnieje kilka modeli uczestnictwa w kulturze. Mamy do czynienia z pewnym *continuum*. Nie możemy mówić wyłącznie o popularnym na Zachodzie podziale na młodzież reprezentującą humanistyczny model kultury i ten charakterystyczny dla osób z wykształceniem technicznym. Młodzież studencka lat 80. różniła się od ogółu społeczeństwa – mniej interesowano się telewizją, a w większym zakresie twórczością amatorską (40% badanej młodzieży), instytucjami wyższej kultury, prasą i filmem. Mimo mniejszych możliwości finansowych niż ma współczesna młodzież, ówczesni młodzi ludzie częściej korzystali z instytucji kulturalnych³⁷.

Można mówić o trzech modelach uczestnictwa w kulturze. Najniższy poziom rozbudzenia potrzeb kulturalnych charakteryzował młodzież ograniczającą się do czytania prasy codziennej, tygodników, oglądania telewizji i słuchania radia. *Notabene*, dziś byłby to pewnie typ młodzieży najbardziej zainteresowanej kulturą. Średni poziom rozbudzenia potrzeb kulturalnych został scharakteryzowany poprzez czytelnictwo książek, tygodników i chodzenie do kina. Wreszcie najwyższy model uczestnictwa w kulturze zawierał korzystanie

---

³⁵ E. Wnuk-Lipińska, 1981, *Uczestnictwo...*, s. 3.

³⁶ *Ibidem*, s. 178-181.

³⁷ *Ibidem*, s. 181-182.

z instytucji kultury wyższego poziomu oraz systematyczne czytelnictwo książek. W miarę wzrostu potrzeb kulturalnych poszerzają się zainteresowania studentów, coraz więcej form uczestnictwa w kulturze jest uruchamianych. Uczestnictwu w kulturze nie sprzyja pochodzenie ze wsi, niskie wykształcenie rodziców oraz fakt studiowania w ośrodku peryferyjnym³⁸.

Młodzież, którą badała Elżbieta Wnuk-Lipińska wraz ze swoim zespołem w 1987 r., miała nastawienie pesymistyczne (w porównaniu do młodzieży badanej w 1977 r.)³⁹. Młodzi uważali, że ich perspektywy życiowe są złe lub przynajmniej niejasne, a ponadto wiedzieli, że gdyby nie „pancerz, jaki stanowi ustrój komunistyczny dla gospodarki i innych dziedzin ludzkiej aktywności, ich przyszłość rysowałaby się bardziej obiecująco”⁴⁰. Ówczesna młodzież charakteryzowała się dużym poziomem frustracji. Warto pamiętać, że w latach, kiedy badania prowadziła Elżbieta Wnuk-Lipińska, na studia przyjmowano zaledwie 10% 19-latków. Mimo że powinni stanowić elitę, nie interesowali się w sposób szczególny studiami. Blisko połowa badanych reprezentowała orientację „byle zaliczyć”. Przez dekadę (dane z 1977 i 1987 r.) systematycznie pogarszał się poziom nauczania. Większość studentów negatywnie oceniała dostępną ofertę dydaktyczną. Brakowało również zainteresowania ofertą poza dydaktyczną, np. kołami naukowymi. Sens studiowania młodzież upatrywała w potrzebie zdobycia zawodu, w realizacji osiągnięć i potrzebie rywalizacji. Na szarym końcu znalazło się zdobywanie wiedzy i zaspokajanie potrzeb poznawczych. Nadrzędnym celem było osiągnięcie wysokiego poziomu życia w sferze materialnej⁴¹. W badaniach powtarzanych przez 20 lat wyłaniała się tendencja do traktowania okresu studiów jako moratorium. Dla studentów końca lat 80. ubiegłego wieku studia były coraz częściej okresem przedłużenia młodości. Pracownicy przekazywali wiedzę bez wiary i entuzjazmu, że będzie to do czegoś wykorzystane, natomiast studenci tracili optymizm co do własnych szans życiowych⁴². Współcześnie studenci mają znacznie wyższy poziom motywacji, mimo że studia nie gwarantują już niczego – ani pracy, ani stabilnej płacy. Elżbieta Wnuk-Lipińska uważała, że pesymizmu czy „dekadencji” młodzieży nie można wyjaśnić wyłącznie realiami systemu politycznego. Młodym ludziom brakuje perspektywy ponadjednostkowej, nie potrafią spojrzeć na swoje życie w kategoriach służby społecznej. Zmniejsza się znaczenie celów życiowych odzwierciedlających altruizm i zaangażowanie społeczne. Zdaniem autorki za stan

---

³⁸ *Ibidem*, s. 161-171, 182-185.

³⁹ H. Najduchowska, E. Wnuk-Lipińska, 1992, *Dekadencja...*

⁴⁰ *Ibidem*, s. 4-5.

⁴¹ *Ibidem*, s. 95-100.

⁴² *Ibidem*, s 100-101.

rzeczy jest odpowiedzialne starsze pokolenie, które przekazało w socjalizacji młodym partykularyzm⁴³.

Przedstawiona wizja pokoleń młodzieży lat 80. jest zgodna z tym, co Hanna Świda-Ziemba skomentowała następująco: „zużycie się i kompromitacja w społeczeństwie (również w partii) ideologii socjalistycznej, z jednoczesnym zachowaniem instytucji i ceremonialnej fasady sprawiły, że jedynym żywym, wszechobecnym nerwem życia społecznego stały się właśnie wartości materialne i prestiżowe”⁴⁴. Opisana przez Elżbietę Wnuk-Lipińską dekadencja w obszarze edukacji nie musiała wszakże oznaczać tej samej postawy w innych sferach życia. Młodzież urodzona w latach 1953–1960 charakteryzowała się podmiotowością opozycyjną wobec systemu i tworzeniem bliskich więzi wspólnotowych, w których ta właśnie podmiotowość mogłaby się wyrażać⁴⁵.

Znaczenie prac autorki

Parametryzując znaczenie dorobku poprzez indeks cytowań, należy wskazać, że najlepiej znane były prace Elżbiety Wnuk-Lipińskiej o jakości szkolnictwa wyższego i potrzebach czytelniczych. Na przykład w pracy Antoniny Kłoskowskiej „Socjologia kultury”⁴⁶ często cytowano studium pt. *Problematyka kształtowania się potrzeb czytelniczych* (1975). Wyniki tych badań są punktem wyjścia do porównań międzynarodowych. W pracy *Socjologia w Polsce* pod redakcją Zbigniewa Krawczyka i Kazimierza Sowy z 1998 r. w rozdziale na temat socjologii nauki (autorstwa Janusza Goćkowskiego) przywołuje się pracę habilitacyjną Elżbiety Wnuk-Lipińskiej *Innowacyjność a konserwatyzm: uczelnie polskie w procesie przemian społecznych* (omyłkowo przypisując ją Edmundowi Wnuk-Lipińskiemu)⁴⁷.

Warto jednak pamiętać, że Elżbieta Wnuk-Lipińska była także wnikliwą badaczką życia społecznego młodzieży. Razem z Haliną Najduchowską, Barbarą Wilską-Duszyńską i Marią Wójcicką dostarczyły wielu cennych narracji na temat uczącej się młodzieży. Jest to do tej pory dorobek niedoceniany. Być może wynika to z ogólnego bogactwa materiałów nt. młodzieży,

---

⁴³ *Ibidem*, s. 103-104.

⁴⁴ H. Świda-Ziemba, 2010, *Młodzież PRL. Portrety pokoleń w kontekście historii*, Kraków: Wydawnictwo Literackie, s. 498.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ A. Kłoskowska, 2007, *Socjologia kultury*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, s. 256, 258, 268.

⁴⁷ Z. Krawczyk, K.Z. Sowa, 1998, *Socjologia w Polsce*, Rzeszów: Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej.

szczególnie studentów, a być może potrzeba więcej czasu, żeby doceniono scharakteryzowane prace.

Reminiscences About the Observer of Social Life. Elżbieta Wnuk-Lipińska and the Studies of Youth

Marcelina Smużewska

A b s t r a c t

The article is an exhaustive account of the life and work of Elżbieta Wnuk-Lipińska (1944–1997), whose scientific work focused on attitudes of university youth and the state curricula of higher education in the 1970s, 1980s and 1990s.

Key words: Elżbieta Wnuk-Lipińska, sociology of youth, Polish sociology in the late 20th century